

Торайғыров университетінің
ҒЫЛЫМИ ЖУРНАЛЫ

НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
Торайғыров университета

**ТОРАЙҒЫРОВ
УНИВЕРСИТЕТІНІҢ
ХАБАРШЫСЫ**

ПЕДАГОГИКАЛЫҚ СЕРИЯСЫ
1997 ЖЫЛДАН БАСТАП ШЫҒАДЫ

**ВЕСТНИК
ТОРАЙҒЫРОВ
УНИВЕРСИТЕТА**

ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ СЕРИЯ
ИЗДАЕТСЯ С 1997 ГОДА

ISSN 2710-2661

№ 4 (2021)

ПАВЛОДАР

**НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
Торайгыров университета**

Педагогическая серия
выходит 4 раза в год

СВИДЕТЕЛЬСТВО

о постановке на переучет периодического печатного издания,
информационного агентства и сетевого издания
№ KZ03VPY00029269

выдано

Министерством информации и коммуникаций
Республики Казахстан

Тематическая направленность

публикация материалов в области педагогики,
психологии и методики преподавания

Подписной индекс – 76137

<https://doi.org/10.48081/BFRH7055>

Бас редакторы – главный редактор

Бурдина Е. И.

д.п.н., профессор

Заместитель главного редактора

Абыкенова Д. Б., *PhD доктор*

Ответственный секретарь

Нургалиева М. Е., *PhD доктор*

Редакция алқасы – Редакционная коллегия

Пфейфер Н. Э.,

д.п.н., профессор

Жумагаева Е.,

д.п.н., профессор

Абибулаева А. Б.

д.п.н., профессор

Фоминых Н. Ю.,

д.п.н., профессор (Россия)

Снопкова Е. И.,

к.п.н., профессор (Белоруссия)

Мирза Н. В.,

д.п.н., профессор

Донцов А. С.,

доктор PhD

Шокубаева З. Ж.,

технический редактор

За достоверность материалов и рекламы ответственность несут авторы и рекламодатели

Редакция оставляет за собой право на отклонение материалов

При использовании материалов журнала ссылка на «Вестник Торайгыров университета» обязательна

<https://doi.org/10.48081/RSLQ7894>

***М. С. Утегенова¹, Г. К. Шолпанқұлова²,
Б. А. Нурмагамбетова³, Б. Г. Сарсенбаева⁴**

^{1,2}Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті,
Қазақстан Республикасы, Нұр-Сұлтан қ.;

^{3,4}Павлодар педагогикалық университеті,
Қазақстан Республикасы, Павлодар қ.

ИННОВАЦИЯЛЫҚ-БІЛІМ БЕРУ ОРТАСЫ ЖАҒДАЙЫНДА БОЛАШАҚ ӘЛЕУМЕТТІК ПЕДАГОГТАРДЫҢ КӘСІБИ ТАБЫСТЫЛЫҒЫН ДАМУ ТУРАСЫ МӘСЕЛЕСІНІҢ ЗЕРТТЕЛУ ДӘРЕЖЕСІ

Қазіргі қоғам халықтың әр түрлі топтарын әлеуметтік-психологиялық қолдау жүйесін дамытуды өте қажет етеді. Балалық шақтағы құқықбұзушылық пен жасөспірімдердің нашақорлығы артып келеді, компьютерлік тәуелділік пен балаларда «виртуалды» агрессия жиілеп барады, жас ұрпақта жалпы адамзаттық құндылықтар жүйесі бұзыла бастады (қарым-қатынас мәдениеті, толеранттылық, жанашырлық қабілеті, мұқтаж адамдарға көмекке келу ниеті). Бұл мәселелерді шешу мамандандырылған мамандардың – әлеуметтік педагогтардың кәсіби көмегінің мүмкін емес. Сондықтан осы мәселелерді шешу үшін мектептерге жоғары білікті, кәсіби табысты әлеуметтік педагог қажет.

Болашақ әлеуметтік педагог динамикалық ақпараттық және педагогикалық кеңістікті бағдарлауы керек және инновациялық технологияларды енгізуге, мектеп оқушыларына интегративті білім беруге дайын болуы керек. Мұндай кәсіби дайындық болашақ әлеуметтік педагогтардың кәсіби қалыптасуының маңызды құрамдас бөлігі болып табылады.

Бұл мақалада инновациялық білім беру ортасы жағдайында болашақ әлеуметтік педагогтардың кәсіби табыстылығын дамыту мәселелері қарастырылады. Шетелдік және отандық авторлардың кәсіби табыстылығының маңызды және мазмұнды сипаттамаларын көрсететін ғылыми еңбектері талданады. Теориялық талдау, нақтылау, жалпылап, жүйелеу әдістері арқылы

болашақ әлеуметтік педагогтардың кәсіби табыстылығының дамуы бірқатар факторларға байланысты деген қорытынды жасалды.

Кілтті сөздер: инновациялық білім беру ортасы, кәсіби табыстылық, болашақ әлеуметтік педагогтар, болашақ мамандар, қабілеттер, кәсіби құзыреттілік, мотивация.

Кіріспе

Қазіргі таңда еліміз қарқынды даму үстінде болғандықтан, білім саласында да сан алуан өзгерістер енгізілуде. Қазақстан Республикасының президенті Қ. Тоқаев «Сындарлы қоғамдық диалог – Қазақстанның тұрақтылығы мен өркендеуінің негізі» деген тақырыппен халыққа жолдауында [1] шикізатқа байланған менталитеттен бас тартып, экономиканы әртараптандыру қажеттілігіне баса назар аударады, яғни біздің мемлекетіміздің болашағы интеллектуалды әлеует, жоғары технологиялардың, ғылымның даму деңгейімен анықталатынын нақты атап өткен. 2020–2025 жылдарға арналған білім мен ғылымды дамытудың жаңа мемлекеттік бағдарламасына сәйкес, Қазақстан зияткерлік қоғам құру жолына түсті. Бұл қоғам, саяси және экономикалық механизмдер, өндірістік, әлеуметтік, білім беру, инновациялық салаларды жоғары интеллект және адал еңбек ететін адам басқаратынын атап өтіп, білім беру үдерісі мен мазмұнына жаңа талаптар қояды [1].

Өркениеттің шетінде тұрған ел ретінде Қазақстан бүгінде жаңа буын кадрларының ағынына аса мұқтаж.

Қазіргі жағдайда болашақ педагогтер шығармашылық ойлау және инновациялық қызметке, кәсіби мәселелерді шешудің тәуелсіздігі мен тиімді шешімдеріне, зияткерлік біліктілікке ие болуы керек. Осы орайда, бүгінгі таңда жоғары білім беру ұйымдарының алдында тұрған маңызды міндет болашақ әлеуметтік педагогтардың кәсіби қабілеттерін дамыту, олардың кәсіби әлеуетін қалыптастыру, болашақ педагогикалық және кәсіби қызметінде олардың білімі мен дағдыларын қолдануға дайындық бойынша жұмыстың тиімді тәсілдерін іздеу болып табылады.

Болашақ әлеуметтік педагог динамикалық ақпараттық және педагогикалық кеңістікті бағдарлауы керек және инновациялық технологияларды енгізуге, мектеп оқушыларына интегративті білім беруге дайын болуы керек. Мұндай кәсіби дайындық болашақ әлеуметтік педагогтардың кәсіби қалыптасуының маңызды құрамдас бөлігі болып табылады.

Қазіргі қоғам халықтың әр түрлі топтарын әлеуметтік-психологиялық қолдау жүйесін дамытуды өте қажет етеді. Балалық шақтағы құқықбұзушылық

пен жасөспірімдердің нашақорлығы артып келеді, компьютерлік тәуелділік пен балаларда «виртуалды» агрессия жиілеп барады, жас ұрпақта жалпы адамзаттық құндылықтар жүйесі бұзыла бастады (қарым-қатынас мәдениеті, толеранттылық, жанашырлық қабілеті, мұқтаж адамдарға көмекке келу ниеті). Бұл мәселелерді шешу мамандандырылған мамандардың - әлеуметтік педагогтардың кәсіби көмегінсіз мүмкін емес.

Сондықтан осы мәселелерді шешу үшін мектептерге жоғары білікті, кәсіби табысты әлеуметтік педагог қажет.

Осыған байланысты қазіргі **инновациялық-білім беру ортасы жағдайында кәсіби табыстылығын дамыту мәселесі** ерекше өзекті болып табылады.

Бұл зерттеулердің нәтижелері елдің ұзақ мерзімді кезеңдегі әлеуметтік-экономикалық дамуын болжауда, мемлекеттік саясатты қалыптастыруда үлесін қосатыны анық. Әсіресе студенттермен жұмыс істейтін педагогтар үшін, табысты үйлесімді тұлғаны оқыту үшін сілтеме бола алады. Болашақ әлеуметтік педагогтардың кәсіби табыстылығының даму деңгейін біліп, кәсіби шеберлікті жетілдіруге немесе өзін-өзі бағалауды, талап қою деңгейін, даму бағытын таңдауды қалыптастырады.

Зерттеу материалдары мен әдістері

Инновациялық білім беру ортасы жағдайында мектептерді заманауи қайта құру, білім беру инновациялары мен тұжырымдамаларының мазмұны мен деңгейі бойынша әр түрлі әзірлеу білім беру саласындағы түбегейлі өзгерістерге тез бейімделе алатын кәсіби, мобильді, шығармашыл әлеуметтік педагогтардың қажеттілігін анықтайды. Бұл – өзгеріп жатқан оқу процесіне оңай қосылу, кәсіби қызметте құзыретті болу мүмкіндігі және педагогтың кәсіби маман ретіндегі табыстылығының әмбебап көрсеткіші.

Әлеуметтік педагогтарды даярлау ерекшеліктерін талдау барысы әлеуметтік-педагогикалық дайындық мазмұнын жобалау бойынша А. Б. Абибуллаева, Р. И. Бурганова, Г. Ж. Меңлібекова және А. Н. Тесленко; әлеуметтік педагогтарды даярлау тарихы мен тәжірибесі бойынша Ш. Т. Таубаева, И. Р. Халитова, А. Б. Айтбаева; болашақ әлеуметтік педагогтарды әлеуметтену технологияларын меңгеру А. С. Мағауова жұмыстарында зерделенді [2, б. 80].

Бүгінде отандық ғалымдардың зерттеген әлеуметтік педагогтарды даярлау мәселелері бойынша еңбектері үлкен мәнділікке ие. Мәселен, Р. И. Бурганова олардың кәсіби дайындығының үрдісін зерттеді, болашақ әлеуметтік педагогтың студент жастармен жұмысқа дайындығын қалыптастырудың мазмұнын теориялық тұрғыдан негіздеп, әдістемесін әзірледі [3, б. 168].

Кәсіби табыстылығын дамыту мәселесінің жеткіліксіз зерттелгендігін айта кеткен жөн. Жоғары мектепте болашақ әлеуметтік педагогтердің кәсіби қалыптасуының әртүрлі аспектілерін қарастыратын диссертациялық зерттеулер мен монографияларда аталмыш мәселе кәсіби сәйкестілік (Л. Б. Шнейдер), мәдени сәйкестілік тұжырымдамасы (А. С. Запесоцкий), кәсіби идеалын қалыптастыру жүйесі (Д. Ертарғынқызы) мәселесі аясында қарастырылады.

Ұзақ уақыт бойы кәсіби табыстылық мәселесі (Фридриха В., Хофмана А., Bhogle S. Murthy V. Bremer T. H. Witting M. A. Fried-Buchalter; Fleming J., Horner M. және т.б.) шетелдік ғалымдардың назарында болды. Қазақстандық ғалымдар да табыстылық мәселесін зерттеуге талпыныс жасады, мысалы А.Қ. Рысбаева өз зерттеуінде «іс-әрекеттің табыстылығы» ертеден қалыптасқан категория екендігі және оның білім беру, оқыту, тәрбие, әлеуметтендіру т.б. негізгі категориялармен тығыз байланысты екенін ашып көрсетеді, оның тұжырымдауына табыстылық ХХІ ғасырдағы педагогика ғылымының басты категориясы болып табылады. Ал А. М. Усенова «әлеуметтік табыстылық» ұғымын философиялық, психологиялық-педагогикалық, гедонистік, аскеттік, интегративтік, субъективтік-объективтік категория ретінде бөліп қарастырды.

Ресейлік ғалымдар да кәсіби табыстылықты, оның детерминанттарын зерттеуге, табысты адамның сипаттамаларын іздеуге талпыныс жасады (О. И. Ефремова, Ю М. Орлов, С. В. Ковалёв, А. Г. Харчев, С. И. Голод және т.б.).

Шетелдік психологияда «табыстылық» ұғымы негізінен жеке құбылысты зерттеу контекстінде қарастырады. В. Фридрих пен А. Хофманның пікірінше, табысқа бағытталған адамның мінез-құлқы тек қабілеттермен ғана емес, сонымен бірге жетістікке жету деген көзқарастармен, мотивтермен де анықталады. Олардың пікірінше, табысқа жетудің мотивациясының пайда болуында жеке тұлғаның құнды құрылымдары, қол жеткізілген нәрсені бағалау маңызды рөл атқарады. Адам өмірінің кез-келген саласында адамның табыстылыққа бағытталуы әлеуметтік талаптарды (нормаларды, құндылықтарды, стандарттарды) іске асыруға бағытталған саналы және мақсатты мінез-құлықты білдіреді.

Н. Фетер мен Т. Роттер іс-әрекеттің нәтижесі өзінің жетістігі үшін маңызды болған жағдайда ғана адам үшін оң немесе теріс белгіге ие болатынын көрсетеді. Яғни қызметтің нәтижесі психологиялық маңызды болады және егер ол адамның жеке күш-жігеріне байланысты болса, табысты деп түсіндіріледі. Табысқа қанағаттану мен сәтсіздікке қанағаттанбау бақылаудың ішкі денгейіне пропорционалды өседі.

Зерттеушілер Дж. Аткинсон, В. Джеймс, Т. Дембо, К. Левин, Д. МакКлелланд, Г. Мюррей, Х. Хекхаузен, Ф. Хоппе, М. Хорнер және т. б. кәсіби табыстылықтың психологиялық компоненттерін зерттеуге баса назар аударады: өзін-өзі бағалау, талап қою деңгейі, жетістікке жетуге ынталандыру немесе сәтсіздікке жол бермеу [4]. Әр түрлі іс-шараларда табыстылыққа жету-бұл тақырыптың нақты мазмұнына қарамастан кез-келген жағдайда көрінетін тұрақты қажеттілік (Мюррей Г.) және жалпыланған сипатқа ие (Д. Макклелланд). Бұл жағдайда субъектінің тән міндеті – олардың мүмкіндіктері мен шектеулерін қызмет талаптары мен жағдайларына сәйкес келтіру. Ұзақ уақыт бойы адамның табысқа жету қабілеті интеллектінің дамуымен түсіндірілді (Д. Верунг, И. С. Кретов, А. Макримман, Дж. Ровен, Шредер Г.). Осылайша, американдық ғалымдардың пікірінше, жетістікке жету қолданылған күш-жігермен емес, қабілеттердің, білімнің, дағдылардың және икемділіктердің айырмашылығымен байланысты. Табысты мінез-құлық пен іс-әрекет үшін адам білімді жинақтау мен игеруге ғана емес, сонымен бірге қойылған міндеттерді іс білімімен шешуге адамның әлеуетті дайындығын білдіретін құзыреттілік мотивациясын дамыту керек.

Бұл ұстанымның дамуы Д. Гольманның тұжырымдамасы болды, онда табыстылық адамның өз сезімдерін есту, эмоциялардың толқуын бақылау және қиын жағдайда дұрыс шешім қабылдау қабілеті ретінде қарастырылатын эмоционалды коэффициенттің дамуымен анықталады. Д. Гольманның зерттеулерінде ең жақсы IQ деңгейі жоғары қызметкерлер емес, жақсы қарым-қатынас дағдыларын және басқа адамдармен тиімді қарым-қатынас орнатуды қамтамасыз ететін жоғары EQ бар адамдар екені анықталды.

Кейінірек табыстылықтың себеп-салдарлық өрісі адамның басқа да психикалық сипаттамаларын құрады: мотивация деңгейі, іс-әрекет мақсаттарының сипаты және т.б. адамның жетістігі оның жеке саласында жетістікке жетудің мотивациясының болуына тікелей байланысты екендігі анықталды, оны психологтар әртүрлі жолдармен түсіндіреді: жетістікке жету кезінде өз қабілеттері мен күш-жігерінің жоғары дәрежесін көрсетуге деген ұмтылыс ретінде (Ф. Макклелланд); табыстылық кезінде оның еңбексүйгіштігін мақтан тұту қабілеті ретінде (Дж. Аткинсон); бар белгісіздікті азайтуға деген ұмтылыс ретінде (В. В. Майер); өзіңіз туралы көбірек ақпарат алуға қалай ұмтыласыз (Б. Вайнер) және т.б. Дж. Аткинсон адамның мінез-құлқы мен іс-әрекетіндегі табысты жетістікке жетудің әртүрлі жеке модельдерімен түсіндіреді. Басқа авторлардан айырмашылығы, ол табыстылықтың мотивін жеке тұлғаның басқа құрылымымен және оның құндылық бағдарларымен байланысты емес автономды қажеттілік ретінде

қарастырады. А. Тиллеген жүргізген эксперименттік зерттеуде табысқа деген күштарлық, мақсатқа ұмтылу және мақсатқа жетуге бейімділік 46 % генге байланысты, ал жету қажеттілігі - социогендік қажеттіліктер екендігі дәлелденді. К. Левин мен оның мектебінің зерттеулерінде келесі мәліметтер алынды: табысқа жеткеннен кейін ұмтылыстың деңгейі жоғарылайды, ал сәтсіздіктен кейін ол төмендейді; сол нәтижеге қол жеткізуді кейбір жеке адамдар табысқа жетсе, басқалары сәтсіздік ретінде қабылдайды, яғни жеке талаптардың деңгейі оның нәтижеге қатынасын анықтайды.

Р. Роттер табыстың психологиялық компоненттерінің бірі бақылаудың локусы деп санайды – индивидтің өз өмірінің басқару көздерін негізінен не сыртқы ортадан, не өзіннен көруге басым бейімділігі [5].

К. Роджерс, Р. Чалдини, Д. Карнеги, Н. Хилл, К. Хорней және басқалардың еңбектерінде табыстың әр түрлі психологиялық әдістері ұсынылды. Табысқа жетудің әртүрлі әдістерін әзірлеу әрекеттері бұл құбылыстың еркін басқарылатындығын көрсетті, ал табыстылық оның иесінің авторлық туындысы болып табылады. Қазіргі уақытта табысқа жету мәселесі орыс философиясында, мәдениеттануда, әлеуметтануда, психологияда және педагогикада қарқынды дами бастады (В. С. Агапов, В. И. Андреев, Н. А. Батулин., Е. В. Бондаревская, Н. Н. Власова, А. Н. Воронин., В. С. Гончаров, В. Н. Денисов, А. А. Деркач, С. Т. Джанерьян, Н. В. Кузьмина, В. К. Шаповалов және т.б.) [6,7]

Егер бастапқыда ғалымдардың ғылыми қызығушылығы қызметтің әр түрлі салаларындағы табысқа жету мәселелеріне бағытталса: өндірістік (П. М. Загаинов, В. Г. Зазыкин, В. Н. Кузнецов), әскери (П. А. Корчемный., Л. Г. Лаптев, В. Г. Михайловский, В. Н. Селезнев), ұйымдық (И. В. Перминова), спорттық (Н. Л. Ильина, Р. Л. Кричевский, М. М. Рыжак), брокерлік (Т. В. Корнилова, В. Г. Булычкина, А. П. Корнилов), бұдан кейін зерттеу екіні ауыстырылды. Олар мансаптық табыстың ерекшеліктерімен табыстың психологиялық сипатына, оны анықтайтын факторларға байланысты мәселелерді зерттей бастады (И. Б. Котова, О. С. Канаркевич, А. А. Мигель, Г. Г. Геворкян) [8, б. 56–63].

Тұлғаның кәсіби табыстылығы кері байланыстың болуын болжайды, бұл осы табысты растауда (немесе жоққа шығаруда) көрінеді (К. А. Әбілханова-А. В. Славская Брушлинский, А. Н. Леонтьев, В. А. Петровский, В. Ф. Петренко, А. Г. Шмелев және т. б.). Ол басқалардың жеке нәтижелерін бағалау және жеке іс-әрекет әдістері түрінде, жеке күтулерге, талаптарға үндеу түрінде, сондай-ақ өзін-өзі көрсетудің сәтті (сәтсіз) тәсілдерін бағалау түрінде әрекет ете алады. Адам қызметінің сапасына әсер етуі мүмкін көптеген факторларды (мотивтер, қабілеттер, тұлғаның сипаттамалық

ерекшеліктері, өзін-өзі реттеу жүйесінің ерекшеліктері және басқа құрылымдар) зерделеуге қарамастан, қазіргі уақытқа дейін психологияда субъектінің кәсіби қызметінің табыстылығының алғышарттары туралы нақты түсінік жоқ.

Сонымен, Б. М. Теплов кәсіби қызметтің табыстылығын адамның жеке қабілеттеріне тәуелді екенін көрсетеді. Е. А. Климов қызметтің жеке стилін қызметтің сәттілігінің маңызды факторы деп санайды. Жеке және кәсіби табыстың детерминанттары контекстінде жетістіктердің мотивациясы қарастырылады, ол ұмтылу деңгейі ретінде түсіндіріледі және басқа жеке қасиеттердің көрінісімен байланысты. Бұл мәселені қарастыра отырып, Ю. М. Орлов кәсіби табысты тұқым қуалайтын емес, бірақ бірқатар социогендік факторлардың әсерінен қалыптасатын негізгі әлеуметтік қажеттілік ретінде сипаттайды [9, 10].

И. Б. Котова табыстылыққа жету туралы пікірлер топтық ықпалдың әсерінен дамиды деп санайды, содан кейін олар топтық тиістіліктің шекарасынан «өтеді». О. И. Ефремова осы көзқараспен бөлісе отырып, әлеуметтік орта аясында қалыптасқан бәсекелестік пен жарыс табысқа жеке дайындықты арттыратынын атап өтті. Жеке көзқарас тұрғысынан кәсіби қызметтің табыстылығына әсер ететін факторларды зерттеу Б. Ф. Ломов, Г. М. Зараковский, Е. А. Милерян, К. М. Гуревич, В. А. Бодров, Л. Г. Дикой, М. А. Котик, В. А. Пономаренко және басқалардың еңбектерінде көрініс тапты. Еңбек қызметінің субъектісі жеке тұлғалық құрылымдардың белгілі бір жиынтығымен сипатталатыны анықталды, оған мотивтер, көзқарастар, қалыптасқан субъективті қатынастардың иерархиялық жүйесі, бағдарлау, мінез-құлық және жауап беру әдістері, мінез-құлық ерекшеліктері және кәсіби қызметтегі жеке психологиялық көріністерінің өзіндік ерекшелігін анықтайтын басқа құрылымдар кіреді [11, б. 71–77].

Кәсіби табыстылық бойынша жұмыстарды теориялық талдау (В. А. Бодров А. К. Маркова, А. К. Осницкий, Э. Ф. Зеер және т. б.) оны бағалаудың бірқатар критерийлерін анықтауға мүмкіндік береді: сыртқы (жұмыс тиімділігі; еңбек процесінде адамдармен өзара әрекеттесудің тиімділігі; қызметтегі бастамашылық) және ішкі (еңбек субъектісінің өзінің кәсіби қызметіне қанағаттануы). Қызметтің нақты түрінің өзіндік жетістік критерийлері болуы керек. Белгілі бір қызмет түрінің табысқа жетудің өзіндік критерийлері болуы керек [12, б. 511].

Н. В. Самоукинаның айтуынша, кәсіби қызметтегі табыстылық маңызды мақсатқа жетуде және осы мақсатқа кедергі келтіретін жағдайларды жеңуде немесе өзгертуде көрінеді. Табыстылық деңгейі жеке тұлғаның жеке психологиялық сипаттамаларына, оның аффективті-ерікті саласының

дамуына, танымдық қабілеттеріне, өзін-өзі тану деңгейіне, «мен» қарым-қатынасына, әлемге және өзіне деген сенімділік деңгейіне, бағалау және өзін-өзі бағалау жүйесінің сипатына, талап қою деңгейіне, жетістікке ынталандыруға, ішкі немесе сыртқы бақылау орнына байланысты., құндылық бағдарлары жүйесі, қарым-қатынас дағдылары, өзіне деген сенімділік, өзін-өзі бекітудің дамуы мүмкіндіктер [13, б. 353].

В. П. Каширин және В. А. Слостенин талаптардың деңгейімен кәсіби табыстылығының шарттылығын көрсетеді. Бұл ретте жетістікке жету мотивациясы жеке тұлғаның еріктік қасиеттерімен жүйелі түрде байланыста болуы маңызды, атап айтқанда, бақылаудың ішкі локусымен және жеке себептерімен анықталады. Бұл адамға мінез-құлық пен іс-әрекетте жетістікке жету үшін жауапкершілікті өз мойнына алуға мүмкіндік береді. Бұл идея бұрын айтылған Р.Роттердің ұстанымына жақын.

А. К. Маркова кәсіби қызметте табыстылыққа жету үшін субъектінің қандай мағына салатыны, қандай құндылық бағдарларынан шығатыны, неге бұл мәселемен айналысатыны, өз жұмысына қандай ішкі ресурстар салатыны маңызды екенін анықтады.

Кәсіби табыстылықты бірнеше формада түсіндіруге болады. Біріншіден, тану, белгілі бір кәсіби қоғамдастықтағы адамның танымалдығы. Бұл формада адамның қабілеттерін, оның дарындылығы мен талантын тану баса назар аударады [10, б. 308]. Мұндай жетістікке жету үшін белгілі бір жеке күш қажет. Э. Фромм әр адам жеке тұлғаның ерекше түрін ұсына алуы керек, ол айырмашылықтарға қарамастан бір шартты қанағаттандыруы керек – сұранысқа ие болуы керек. Табыстылыққа бағдарлаудың белгіленген нысаны-танымалдылық бәсекеге қабілетті адамға тән.

Екіншіден, кәсіби табыстылық беделді «басқалармен маңызды» деп танудың бір түрі ретінде қарастырылуы мүмкін. Сонымен қатар, біз жеке тұлғаның селективтілігі, сәттіліктің маңыздылығы және тек өзі үшін тану туралы айтып отырмыз. Бұл жағдайда табыстылықтың маңыздылығын түсіну іс-әрекетке итермелейтін нақты күш ретінде әрекет етеді.

Табыстылықтың үшінші түрі – бұл жеке басының дамуының маңызды шарты ретінде әрекет ететін табысқа жету және өзін-өзі жеңу. Оған жету үшін өзін-өзі жеңу, өзін-өзі анықтау, жеке тұлғаның белгілі бір шығармашылығы қажет. Өз кезегінде, табысқа жету барысында алынған күрделі мәселелерді жеңу тәжірибесі құнды жеке бағаға айналады, соның арқасында адам өзінің күшін іске асыру, бағалау және меңгеру қабілетін көрсетеді. Сондай-ақ, табысқа жету-бұл «жететін» тұлғаға тән табысқа шақыру. Адамның өзін-өзі тануы мен өзін-өзі жүзеге асыруы іс-әрекеттің нәтижесі ғана емес, оның процесі де маңызды болған кезде пайда болады. Жеке тұлғаның

табысқа жетуінің субъективті критерийінің реттеуші функциясы – бұл қызмет субъектісі тұрғысынан рұқсат етілген шекараларды, нақты және жоспарланған нәтижелер арасындағы сәйкессіздікті, маңызды деп танылған кез келген нақты параметрлерге қатысты орнату. Егер нәтижелер осы шекарадан шықпаса, онда қызмет сәтті орындаушы болып саналады немесе шамадан тыс сәйкессіздіктерді жоюға бағытталған түзетуге жатады немесе өлшемдер қайта қаралады немесе қызмет тоқтатылады, ал мақсат іске асырылмаған болып саналады. Қызметтің нақты түрінің өзіндік жетістік критерийлері болуы керек.

Кез келген көпсалалы кәсіпте табиғи процесс – олардың кәсіби саласының шекарасын анықтау, олардың максималды және өнімді құзыреттілігі, яғни тар, нақты мамандықты таңдау кездейсоқтық емес.

Зерттеу нәтижелері мен талқылау

Сонымен ғылыми ебектерді талдау, жинақтау негізінде зерттеліп отырған мәселеге теориялық шолу жасау барысында кәсіби табыстылықты дамыту бірқатар факторларға байланысты деп қорытынды жасауға мүмкіндік береді: кәсіби қызмет субъектісінің бейімділігі (Л. М. Митина, В. А. Толочек, Б. Г. Ананьев, М. Г. Андреева), кәсіби жарамдылық (Е. А. Климов, К. М. Гуревич, В. А. Бодров, Б. Г. Ананьев) жеке тұлғаның кәсіби денсаулығы (Кантер, Динер, Селигман, Варр), кәсіби құзыреттіліктің болуы (А. К. Маркова, Дж. Равен, А. Г. Асмолов, О. М. Атласова, О. О. Бандура, Л. М. Митина, С. Б. Эльканов), кәсіби қызмет мотивациясының көрінісі (А. Маслоу, А. Адамс, Г. Майлз, Б. Скиннер Врам), жеке тұлғаның белсенділігі (А. Маслоу., Э. Эриксон, Дж. Роттер, А. А. Деркач.). Кәсіби табыстың аталған компоненттері сыртқы немесе ішкі сипатта болады. Сыртқы факторлар: кәсіби кеңістікті ұйымдастыру (Н. Л. Иванова, Е. В. Конева, М. М. Кашапов, Ф. С. Исмагилова, Е. А. Климов, А. К. Маркова); жалақы (Кей, Меуер, French); жұмыстың өзіне тән сипаттамалар (Хакман, Олдхэм, Кемпион, Фицджеральд, Бергер); әлеуметтік факторлар (Творогова Н. Д.). Ішкі факторларға мыналар жатқызылуы мүмкін: арнайы білімнің, арнайы дағдылардың болуы, жеке тұлғалық қасиеттер мен мінездік қасиеттердің болуы (Н. В. Кузьмина, А. А. Деркач); белсенділікке, өзін-өзі жетілдіруге айқын психологиялық дайындық (Я. Л. Коломинский, Р. Л. Кричевский); субъективті бақылау сипаты, жеке әрекет стилі, өзін-өзі бағалау, мен-тұжырымдаманың (Дж. Роттер, В. С. Столин, А. В. Петровский, Б. Г. Ананьев, Е. А. Климов, А. К. Маркова, А. А. Деркач, А. П. Ситников, В. И. Моросанова, А. Н. Леонтьев) В. С. Мерлин, С. Л. Рубинштейн, Л. С. Выготский); белсенділіктің мотивациясы (А. Маслоу, А. Н. Леонтьев, Б. С. Братус, Л. Портер, Дж. Адамс, В. Врам, Б. Скиннер, А. А. Деркач), сонымен қатар

кұрылымда өзіндік қажеттіліктердің мотивациясының болуы. тиімділік, даралау, өзіндік актуализация (Р. Бернс, А. Маслоу, А. Петровский, А. Орлов, К. Роджерс); тұлғаның жеке әлеуеті мен ішкі резервтері (А. А. Бодалев, А. Н. Сухов, Т. Е. Егорова, А. А. Деркач); дамыған аутопсихологиялық құзыреттілік (А. А. Деркач, А. П. Ситников, А. А. Бодалев, В. Н. Казанцев, А. Н. Сухов, Г. Е. Егорова). Жетістікке жетуге ықпал ететін факторлар субъектінің жеке психологиялық (интеллектуалды және эмоционалды қабілеттері, мотивациялық сферасы) және психотипологиялық (жыныстық диморфизм, жас, мәдени тиістілік) сипаттамалары болуы мүмкін.

Қорытынды

Жоғарыда айтылғандарды қорытындылай келе, ғылыми әдебиеттерді жан-жақты талдау және жинақтау негізінде инновациялық білім беру ортасы жағдайында болашақ әлеуметтік педагогтардың кәсіби табыстылығын дамыту үшін кәсіби табыстылық мәселесіне қатысты зерттеулерді әлі де қарастыру керек екенін айта кеткен жөн.

Кәсіби табыстылық субъектінің өзіне деген көзқарасына, сондай-ақ айналасындағылардың көзқарасына байланысты. Сонымен қатар, барлық мәдениеттерде табыстылық көбінесе екіжақты қатынасты тудырады. Зерттеу деректері көрсеткендей, әлеуметтік-мәдени детерминанттарға қарамастан, адамның кәдімгі сана деңгейіндегі табыстың бейнесі екіұшты: «күшті», бірақ сонымен бірге «эмоционалды алшақ» ретінде қабылданады. Осылайша, кәсіби табыстылық мәселесі шетелдік психологияда да, отандық психологияда да жоғары сұранысқа ие деп қорытынды жасауға болады.

Табысқа бағытталған мінез-құлық жоғары жалпыланған жеке қасиет бола отырып, адам өмірінің барлық салаларында-әлеуметтік, жеке-отбасылық, кәсіби және т.б. көрінеді. Осыған байланысты кәсіби табыстылық әр түрлі психикалық механизмдердің (идентификация, проекция, қабылдау және т.б.) әрекетін болжай отырып, әр түрлі формада көрінуі мүмкін. Кәсіби табыстылық мәселесі оның жалпы көрінісінде де, ерекшеліктерінде де бар, оның мазмұнына байланысты әлі де егжей-тегжейлі зерттеуді қажет етеді.

ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

1 Егемен Қазақстан. [Текст] – 03.09.2019 жыл. – № 169 (29648).

2 **Қожабергенова, Г. Е.** Болашақ әлеуметтік педагогтарды оқыту сапасын оқу-әдістемелік қамтамасыз етудің теориялық моделі [Текст] // Вестник АПНК. – 2017. – № 6 (80).

3 **Бурганов, Р. И.** Научные основы подготовки социальных педагогов к работе со студенческой молодежью в сфере досуга : дис. ...канд. пед. наук. [Текст]. – Алматы, 2001. – 168 с.

4 **Fleming, J., Horner, M.** The Motiv to Avoid Success // Motivation and Personality : Handbook of Thematic Content Analysis. – N. Y., 1992.

5 **Bhogle, S., Murthy, V.** Fear of Success in Indian Context // J. of Personality and Clinical Studies. – 1990. – V. 6 (1).

6 **Деркач, А. А.** Акмеологические основы развития профессионала. – М. : Издательство Московского психолого-социального института; Воронеж : НПО «МОДЭК», 2004. – 752 с.

7 **Зеер, Э. Ф.** Психология профессий : Учебное пособие для студентов вузов. 2-е изд., перераб., доп. – М. : Академический Проект; Екатеринбург : Деловая книга, 2003. – 336 с.

8 **Корнилова, Т. В., Булычкина, В. Г., Корнилов, А. П.** Личностные предпосылки успешности деятельности брокера // Психологический журнал. – 1993. – №1. – С. 56–63.

9 **Климов, Е. А.** Психология профессионала : Избранные психологические труды. – М. : Издательство Московского психолого-социального института; Воронеж : Издательство НПО «МОДЭК», 2003. – 456 с.

10 **Маркова, А. К.** Психология профессионализма. – М., 1996. – 308 с.

11 **Котова, И. Б.** Жизненный ресурс личности как предпосылка ее социальных амбиций и ее эмоционального самочувствия // Интегративная антропология, когнитивная психология, этнопсихология и экпсихология. Симпозиум XI. Материалы IV Международного Конгресса 2004 г. – Пятигорск : ПГЛУ, 2004. – С. 71–77.

12 **Бодров, В. А.** Психология профессиональной пригодности. Учебное пособие для вузов. – М. : ПЕР СЭ, 2001. – 511 с.

13 **Самоукина, Н. В.** Психология и педагогика профессиональной деятельности. М. : Экмос, 1999. – 352–353 с.

REFERENCES

1 Yegemen Kazakhstan. [Text] – 03.09.2019 zhyl. – № 169 (29648).

2 **Kozhabergenova, G. E.** Bolashak Aleumettik pedagogy ogytu sapasyn onu-әdistemelik kamtamasyz etudin theorylyk models [Theoretical model of educational and methodical support of teaching quality of future social pedagogues] [Text]. – APNK Bulletin. – 2017. – № 6(80).

3 **Burganov, R. I.** Nauchnye osnovy podgotovki sotsialnykh pedagogov k rabote so studencheskoi molodezhyu v sfere dosuga : dis. ...kand. ped. nauk

[Scientific bases of training social teachers to work with student youth in the field of leisure : dis. ... Cand. Ped. Sciences] [Text]. – Almaty, 2001. – 168 p.

4 **Fleming, J., Horner, M.** The Motiv to Avoid Success. In Motivation and Personality : Handbook of Thematic Content Analysis [Text]

5 **Bhogle, S., Murthy, V.** Fear of Success in Indian Context. In J. of Personality and Clinical Studies. – 1990. – V. 6(1).

6 **Derkach, A. A.** Akmeologicheskie osnovy razvitiya professionala. [Acmeological foundations of professional development] – Moscow : Publishing house of the Moscow Psychological and Social Institute; Voronezh : NPO MODEK, 2004. – 752 p.

7 **Zeer, E. F.** Psihologiya professij : Uchebnoe posobie dlya studentov vuzov [Psychology of professions : a textbook for university students] 2nd ed., revised, add. – Moscow : Academic Project; Yekaterinburg : Business book, 2003. – 336 p.

8 **Kornilova, T. V., Bulychkina, V. G., Kornilov, A. P.** Lichnostnye predposylki uspehnosti deyatel'nosti brokera [Personal prerequisites for the success of a broker] Psychological journal. – 1993. – No. 1. – P. 56–63.

9 **Klimov, E. A.** Psihologiya professionala: Izbrannye psihologicheskie trudy [Psychology of a professional] Selected psychological works. – Moscow : Publishing house of the Moscow Psychological and Social Institute; Voronezh : Publishing House NPO MODEK, 2003. – 456 p.

10 **Markova, A. K.** Psihologiya professionalizma [Psychology of professionalism]. – Moscow, 1996. – 308 p.

11 **Kotova, I. B.** Zhiznennyj resurs lichnosti kak predposylka ee social'nyh ambicij i ee emocional'nogo samochuvstviya [The life resource of an individual as a prerequisite for her social ambitions and her emotional well-being]. In Integrative anthropology, cognitive psychology, ethnopsychology and ecopsychology. Symposium XI. Materials of the IV International Congress 2004. – Pyatigorsk : PSLU, 2004. – P. 71–77.

12 **Bodrov, V. A.** Psihologiya professional'noj prigodnosti [Psychology of professional fitness] Textbook for universities. – Moscow : PER SE, 2001. – P. 511.

13 **Samoukina, N. V.** Psihologiya i pedagogika professional'noj deyatel'nosti. [Psychology and pedagogy of professional activity] [Text]. – Moscow : Ekmos, 1999, P. 352–353.

Материал 10.12.21 баспаға түсті.

*М. С. Утегенова¹, Г. К. Шолпанқұлова², Б. А. Нурмагамбетова³,
Б. Г. Сарсенбаева⁴

^{1,2}Евразийский национальный университет имени Л. Н. Гумилева,
Республика Казахстан, г. Нур-Султан;

^{3,4}Павлодарский педагогический университет,
Республика Казахстан, г. Павлодар.

Материал поступил в редакцию 10.12.21.

СТЕПЕНЬ ИЗУЧЕННОСТИ ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ УСПЕШНОСТИ БУДУЩИХ СОЦИАЛЬНЫХ ПЕДАГОГОВ В УСЛОВИЯХ ИННОВАЦИОННО-ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЫ

Современное общество крайне нуждается в развитии системы социально-психологической поддержке различных групп населения. Возрастают детские правонарушения и подростковая наркомания, учащается компьютерная зависимость и «виртуальная» агрессия у детей, в молодом поколении начинает разрушаться система общечеловеческих ценностей (культура общения, толерантность, способность сопереживать, желание прийти на помощь нуждающимся). Решение этих проблем невозможно без профессиональной помощи профильных специалистов – социальных педагогов. Поэтому для решения этих проблем школам необходим высококвалифицированный, профессионально успешный социальный педагог.

Будущий социальный педагог должен ориентироваться в динамичном информационном и педагогическом пространстве и быть готовым к внедрению инновационных технологий, интегративному образованию школьников. Такая профессиональная подготовка является важной составляющей профессионального становления будущих социальных педагогов.

В данной статье рассматриваются вопросы развития профессиональной успешности будущих социальных педагогов в условиях инновационной образовательной среды. Анализируются научные труды зарубежных и отечественных авторов, отражающие важнейшие и содержательные характеристики профессиональной успешности. Через методы теоретического анализа, уточнения, обобщения и систематизации сделан вывод о том, что развитие профессиональной успешности будущих социальных педагогов зависит от ряда факторов.

Ключевые слова: инновационная образовательная среда, профессиональная успешность, будущие социальные педагоги, будущие специалисты, способности, профессиональная компетентность, мотивация.

**M. S. Utegenova¹, G. K. Sholpankulova², B. A. Nurmagambetova³, B. G. Sarsenbayeva⁴*

^{1,2}L. N. Gumilyov Eurasian National University,
Republic of Kazakhstan, Nur-Sultan;

^{3,4}Pavlodar Pedagogical University,
Republic of Kazakhstan, Pavlodar.

Material received on 10.12.21.

STUDY DEVELOPMENT PROBLEMS DEVELOPMENT PROFESSIONAL SUCCESS OF FUTURE SOCIAL TEACHERS IN CONDITIONS OF INNOVATION AND EDUCATION

Modern society is in dire need of developing a system of socio-psychological support for various groups of the population. Child delinquency and adolescent drug addiction are increasing, computer addiction and «virtual» aggression in children are becoming more frequent, the system of universal values (communication culture, tolerance, the ability to empathize, the desire to help those in need) is beginning to collapse in the younger generation. The solution of these problems is impossible without the professional help of specialized specialists – social educators. Therefore, to solve these problems, schools need a highly qualified, professionally successful social teacher.

The future social teacher must navigate the dynamic information and pedagogical space and be ready to introduce innovative technologies, integrative education of schoolchildren. Such professional training is an important component of the professional development of future social educators.

This article discusses the issues of the development of professional success of future social educators in an innovative educational environment. The scientific works of foreign and domestic authors reflecting the most important and meaningful characteristics of professional success are analyzed. Through the methods of theoretical analysis, refinement, generalization and systematization, it is concluded that the development of professional success of future social educators depends on a number of factors.

Keywords: innovative educational environment, professional success, future social educators, future specialists, abilities, professional competence, motivation.

Теруге 10.12.2021 ж. жіберілді. Басуға 29.12.2021 ж. кол қойылды.

Электронды баспа

5,63 Mb RAM

Шартты баспа табағы 33,3.

Таралымы 300 дана. Бағасы келісім бойынша.

Компьютерде беттеген З. С. Исакова

Корректоры: А. Р. Омарова

Тапсырыс № 3855

Сдано в набор 10.12.2021 г. Подписано в печать 29.12.2021 г.

Электронное издание

5,63 Mb RAM

Усл.п.л. 33,3. Тираж 300 экз. Цена договорная.

Компьютерная верстка З. С. Исакова

Корректор: А. Р. Омарова

Заказ № 3855

«Toraighyrov University» баспасынан басылып шығарылған

Торайғыров университеті

140008, Павлодар қ., Ломов к., 64, 137 каб.

«Toraighyrov University» баспасы

Торайғыров университеті

140008, Павлодар қ., Ломов к., 64, 137 каб.

8 (7182) 67-36-69

e-mail: kereku@tou.edu.kz

pedagogic-vestnik.tou.edu.kz